

مرکز جهانی علوم اسلامی
مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی
پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان:

شیوه قصه گویی قرآن کریم

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین علی خراسانی

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد رضا عزیز اللهی

دانش پژوه:

مهدی محمدی

سال ۱۳۸۳

X

چکیده:

رساله حاضر در چهار بخش نوشته شده است.

بخش اول: (کلیات) بررسی «واژگان کلیدی»، پیشینه قصه در «فرهنگهای جوامع بشری»، «دین یهود و مسیح» و «عوامل توجه قرآن به قصه» این واقعیت را آشکار می‌کند که قصه از دیدگاه تمدنهای بشری، دین یهود، مسیح و قرآن از جایگاه ویژه و مهمی برخوردار است.

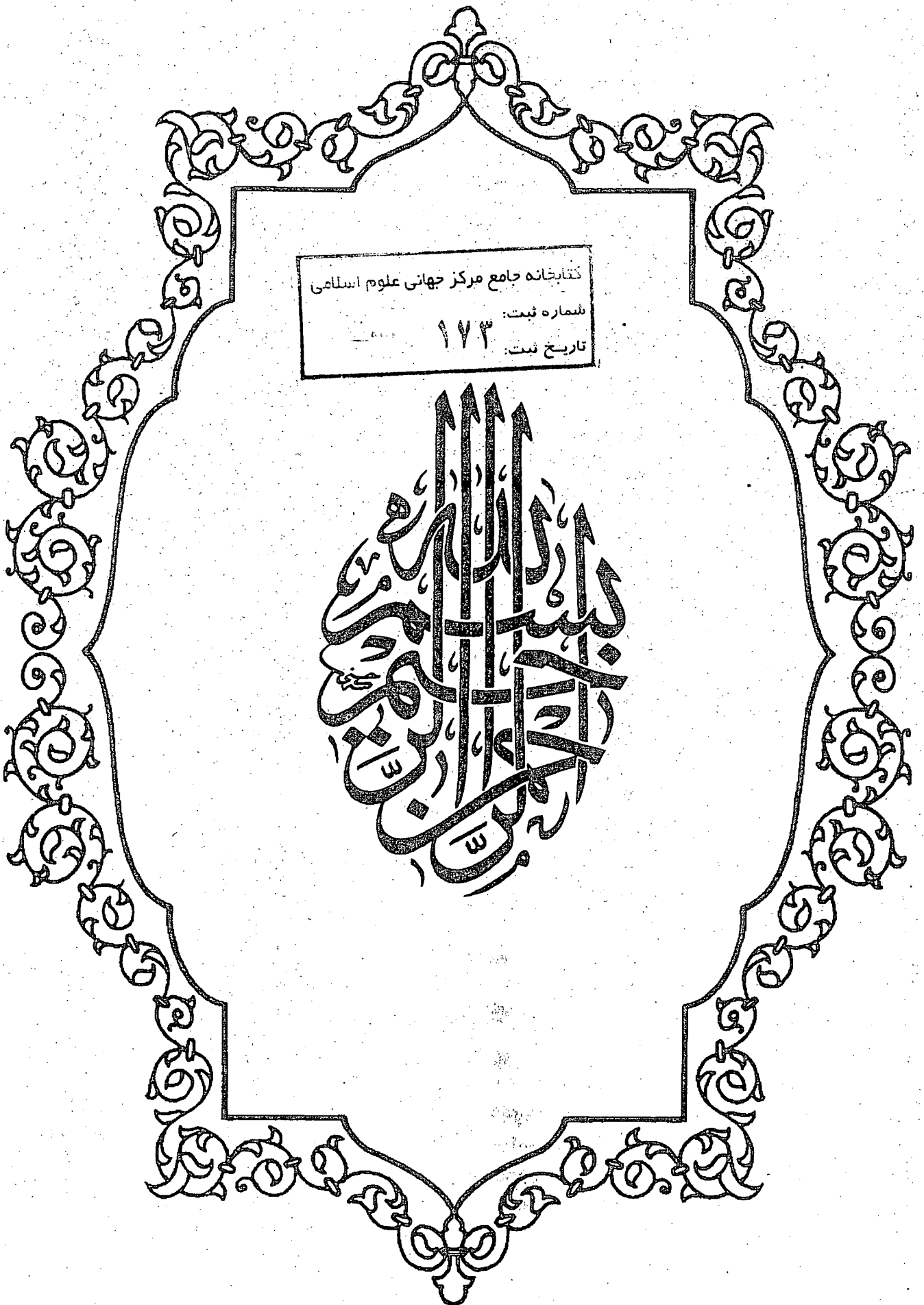
بخش دوم: (شیوه قصه‌گویی قرآن) دو ویژگی «صوری و محتوایی» قصه‌های قرآن بیانگر شیوه قصه‌گویی قرآن کریم می‌باشد.

بخش سوم: (مقایسه شیوه قصه‌گویی قرآن و عهدین) از مقایسه شیوه قصه‌گویی قرآن و عهدین (تورات و انجیل کنونی) در دو قسمت وجوه مشترک و متمایز، روشن می‌شود که قصه‌های قرآن در بیان قصه، دارای ویژگیهای برتر، محکم و مستدل است.

بخش چهارم: (اهداف و آثار قصه‌ها) قصه‌های قرآن، علاوه بر اینکه اهداف و آثار دینی و الهی را دنبال می‌کند، اهداف و آثار اجتماعی و انسانی را نیز در پی دارد.

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی
شماره ثبت: ۱۷۳
تاریخ ثبت: ۱۳۸۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به پیشگاه:

پیامبران الهی (ع).

پیامبر اسلام (ص)

ائمه هدی (ع) بویژه منجی عالم بشریت حضرت مهدی (عج).

حضرت معصومه (س).

امام راحل (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران.

شهادت صدر اسلام تا کنون مخصوصاً شهادت گمنام افغانستان.

پدر و مادرم.

تقدیر و تشکر از:

اساتید گران قدردم حضرات حجج اسلام، علی خراسانی استاد راهنما و محمد رضا

عزیزاللهی کرمانی استاد مشاور (دامت توفیقاتهم)

و دست اندر کاران، مدرسه فقه و معارف اسلامی (حجتیه) خصوصاً از ریاست محترم

مرکز جهانی علوم اسلامی حضرت حجة الاسلام و المسلمین حاج آقای اعرافی (دامت

افاضاته)

خانواده محترم،

و جناب حجة الاسلام و المسلمین آقای امان الله محسنی، که در تایید و تنظیم این رساله

، کمال همکاری را داشته‌اند،

مقدمه ۱

بخش اول: کلیات ۵

فصل اول: واژگان کلیدی ۵

۱- شیوه ۵

۲- قصه ۵

۳- واژه قصه در قرآن ۷

۳- ۱- واژه اصطلاحی قصه در قرآن ۷

۳- ۲- مشتقات قصه در قرآن ۹

۴- کلمات مشابه و مرادف قصه در قرآن ۱۰

فصل دوم: پیشینه قصه در فرهنگهای جوامع بشری ۱۳

۱- پیشینه قصه در فرهنگ بابل (سومری ها) ۱۵

۲- پیشینه قصه در فرهنگ مصر باستان ۱۶

۳- پیشینه قصه در فرهنگ یونان باستان ۱۸

۴- پیشینه قصه در فرهنگ هند باستان ۲۰

۵- پیشینه قصه در فرهنگ ایران باستان ۲۴

۶- پیشینه قصه در فرهنگ جزیره العرب (عرب جاهلی) ۲۸

۳۳ ..... فصل سوم: پیشینه قصه در دین یهود و مسیحیت

۳۳ ..... ۱- پیشینه قصه در آئین یهود

۳۵ ..... ۲- پیشینه قصه در آئین مسیحیت

۴۰ ..... فصل چهارم: توجه قرآن کریم به قصه

۴۰ ..... ۱- دخالت و کارشکنی یهودیان در قرآن

۴۰ ..... ۲- درخواست قصه گویی اصحاب از پیامبر (ص)

۴۱ ..... ۳- روان کایی قصه هایی قرآن کریم

۴۴ ..... بخش دوم: شیوه قصه گویی قرآن کریم

۴۴ ..... فصل اول: ویژگی‌هایی صوری قصه های قرآن کریم

۴۴ ..... ۱- شیوه گفتاری قصه‌ها

۴۴ ..... (أ) احسن القصص بودن قصه های قرآن کریم

۴۶ ..... (ب) واقعی بودن قصه های قرآن

۵۳ ..... (ج) گفتار مؤدبانه قصه‌ها

۵۴ ..... (د) گفتار درمانی قصه‌ها

۵۶ ..... ۲- روش ابداعی قصه‌ها

۵۷ ..... (أ) نظم و آهنگ قصه‌ها

۵۸ ..... (ب) حلاوت و شیرینی قصه‌ها

۵۹ ..... ۳- روش سریالی قصه‌ها

۶۲ ..... ۴- مفهوم گرایی قصه‌ها

۶۴	۵- روش غیر مستقیم قصه‌ها
۶۵	۶- تکرار در قصه‌ها و اسرار آن
۶۷	الف) راز تکرار در قصه‌ها
۶۷	یکم- تأکید و تثبیت اهداف و ارزشهای الهی و انسانی
۶۸	دوم- ذایقه مخاطبان
۶۹	سوم- یاد آوری نعمت‌های الهی
۷۰	چهارم- فصاحت و بلاغت قصه‌ها
۷۱	پنجم- تعظیم و تکریم پیامبران (ع)
۷۱	۷- نظم خاص قصه‌ها

فصل دوم: ویژگیهای محتوایی قصه‌های قرآن کریم

۷۴	۱- بیان هنری قصه‌ها
۷۶	أ) شفاف بودن نوع روایت قصه‌ها
۷۶	ب) بازتاب حقایق پنهان و آشکار
۷۸	ج) ارائه الگو در قصه‌ها
۸۳	۲- مقابله بموقع قصه‌ها با مفاسد فردی و اجتماعی
۸۶	۳- ترفیع و تنزیل ارزشها در قصه‌ها
۸۶	أ) تقوی الهی
۸۹	ب) عدالت
۸۹	ج) ادب، فضل و شرف
۹۰	د) بندگی و پرستش الهی

بخش سوم: مقایسه شیوه قصه‌گویی قرآن و عهدین ۹۱

فصل اول: وجوه مشترک قصه‌های قرآن و عهدین ۸۱

۱- خدا در قصه‌های قرآن کریم و عهدین ۹۱

۲- آدم خاکی و خلیفه الهی ۹۴

۳- قبول هدیه از متقیان ۹۴

۴- کشتی نوح (ع) و هلاکت قوم او ۹۵

۵- هجرت حضرت ابراهیم (ع) ۹۶

۶- اسماعیل و اسحاق (ع) ۹۷

۷- حضرت یوسف (ع) ۹۸

۸- امتحان خوبان ۹۹

۹- داستان حضرت موسی (ع) از دیدگاه قرآن و عهدین ۱۰۰

۱) آغاز داستان حضرت موسی (ع) ۱۰۰

ب) رشد حضرت موسی (ع) در خانه دشمن ۱۰۰

ج) پیامبران و طعم سخت زندگی ۱۰۱

د) معجزات حضرت موسی (ع) ۱۰۱

ه) نجات بنی اسرائیل ۱۰۱

فصل دوم: وجوه متمایز قصه‌های قرآن و عهدین ۱۰۳

۱- توحید ۱۰۳

۱) رویت خداوند ۱۰۳

ب) عبادت و پرستش ۱۰۵

۱۰۹	..... (ج) ذکر و یاد خداوند
۱۱۰	..... (د) ذکر و یاد نعمت های الهی
۱۱۲	..... ۲- نبوت
۱۱۲	..... (أ) برکت و رحمت خداوند بر انبیاء الهی (ع)
۱۱۴	..... (ب) عصمت پیامبران (ع)
۱۱۷	..... (ج) خانواده پیامبران (ع)
۱۱۹	..... (د) مبارزات پیامبران (ع)
۱۲۲	..... ۳- معاد
۱۲۲	..... الف) قیامت
۱۲۴	..... ۴- سایر موارد
۱۲۴	..... (أ) خلقت زن
۱۲۷	..... (ب) زن و وسوسه شیطان
۱۲۸	..... (ج) خدعه و نیرنگ
۱۲۹	..... (د) تفکر و تعقل
۱۳۰	..... (ه) مال اندوزی

بخش چهارم: اهداف و آثار قصه های قرآن کریم ۱۳۵

فصل اول: اهداف و آثار دینی و الهی قصه های قرآن ۱۳۵

۱۳۵	..... ۱- دلداری پیامبر (ص) و مومنان
۱۳۷	..... ۲- همگرایی دینی
۱۴۰	..... ۳- موعظه و اندرز مردم

۱۴۱ ..... ۴- اثبات حق در قصه‌ها

۱۴۳ ..... ۵- هدایت‌گرایی قصه‌ها

فصل دوم: اهداف و آثار اجتماعی و انسانی قصه‌های قرآن ۱۴۵

۱۴۵ ..... ۱- درس‌ها یا روش‌های زندگی

۱۴۸ ..... الف) گفتگوی تمدن‌ها یا زندگی مسالمت‌آمیز در قصه‌های کریم

۱۵۲ ..... ۲- بیان اشتراک باورها و عملکردها در همه ادوار تاریخی

۱۵۳ ..... الف) حاکمیت اراده الهی در قصه‌ها

۱۵۶ ..... ۳- تفکر زایی

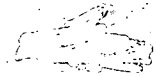
۱۵۸ ..... ۴- عبرت‌آموزی

۱۶۱ ..... ا) فرجام بدکاران

۱۶۳ ..... ب) فرجام نیکوکاران

۱۶۴ ..... ۵- غفلت‌زدایی

۱۶۷ ..... کتابنامه

واژگان کلیدی رساله از قبیل: شیوه، قصه، واژه قصه در قرآن، مشتقات قصه در قرآن مانند (مثل، حدیث، و نباء). نشانگر این واقعیت است که قرآن کریم در خصوص قصه و داستان سرمایه گذاری مهمی را انجام داده است. و از زاویه های مختلف به قصه و قصه گویی پرداخته است.

و نیز تاریخچه پیدایش قصه و قصه گویی با پیدایش خلقت انسان و رشد و پویایی آن با رشد و پویایی زبان آدمی رقم خورده است. زیرا قصه همواره حضور پیدا و پنهان در زندگی روز مره انسانها داشته است. تا جای که می توان گفت، ادیان غیر الهی (که در لابلای فرهنگهای جوامع بشری مطرح است) در صورت اولیه خود جز قصه، حکایت، افسانه و یا اسطوره چیزی دیگری نبوده است. و ادیان الهی (دین یهود، مسیحیت و اسلام) نیز بیشتر پیامهای خود را بوسیله قصه و حکایت نقل می کرده است. به همین منظور قصه های قرآن کریم در واقع پول ارتباطی میان مفاهیم بلند قرآن با جهان خارج است، زیرا قرآن کریم، در شیوه قصه گویی خود مبتنی بر واقعیتها، احسن القصص، ترفیع و تنزیل ارزشهای الهی و انسانی، ارائه الگو در ابعاد مختلف به صورت روش یا درس هایی از زندگی و... است، که جهان بشریت امروز سخت نیازمند به آن است.

شاید این سوال مطرح شود که قصه های عهدین قبل از قصه های قرآن به این نیاز انسانی پاسخ داده و به آن پرداخته است، چه نیازی به قصه های قرآن دارد؟ جواب منفی است! هر چند سایر محققین و ما کوشیده ایم وجوه مشترک زیادی میان قصه های قرآن و عهدین ارائه دهیم، که در این مورد به نکات قابل توجهی دست یافته ایم که عبارت باشد از: ۱- الهی بودن قصه های قرآن و عهدین ۲- اشتراکات مورودی زیادی در اکثر داستانها از قبیل داستان حضرت آدم و حوا، پسران آن دو، نوح، ابراهیم، موسی، عیسی، یوشف (ع) و... ولی متأسفانه وجوه متمایز قصه های قرآن و عهدین بر وجوه مشترک آنها غالب است. زیرا قصه های قرآن کریم در سه بُعد مهم اعتقادی: توحید، نبوت،

معاد و سایر موارد توجه بسیار ارزنده‌ای کرده است. اما قصه‌های عهدین در موارد فوق یا سخن به میان نیاورده است، یا اگر سخنی گفته به اهمیت آنها نه پرداخته است. سرانجام به این نتیجه می‌رسیم که قصه‌های قرآن کریم در صدد بیان اهداف و آثار ارزشمند الهی و انسانی است که از همین اهداف و آثار آن می‌شود به شیوه قصه‌گویی قرآن کریم پی برد، همانند شیوه دلداری پیامبر (ص) و امت، تفکرزایی، عبرت‌گیری، غفلت زدایی، و....

لرزیس ۱۶ مقدمه

یا فرک ۱۶

اگر محورهای بزرگ قرآن را به سه بخش عمده تقسیم کنیم، بخش اول آن (عقاید و معارف) بخش دوم آن (قوانین و احکام) و بخش سوم آن را داستان‌های آن تشکیل می‌دهد و اگر بخش اول را مسائل اخلاقی و ارزشهای انسانی به حساب بیاوریم، قصص قرآن در هر دو بخش یعنی، بخش اول و بخش سوم، حضور خواهد داشت. زیرا درگیری و کشمکشهای پیامبران با امت‌های خویش در باره معارف و ارزشهای اخلاقی و انسانی بوده است. در این صورت از قصص به عنوان ابزار هدایت استفاده شده و در خدمت عقاید و یا اصول اخلاقی، انسانی و اعتقادی قرار گرفته است. (۱) هرچند که، قرآن کریم، کتاب تاریخ و قصه نیست، اما از تاریخ انسان‌های برگزیده (پیامبران (ع)) و نقل قصص

(داستان‌هایی پیامبران و امت‌های گذشته) در رسیدن به اهداف عالی اسلامی و انسانی و جهت دادن به رشد و هدایت فرد و جامعه انسانی، کمال استفاده را برده است. خداوند در صدد بیان داستان‌های سربازی و نقل قصه نیست، بلکه هدف بزرگ و مهمی را از نقل داستان‌ها دنبال می‌کند. و کلاً

لرزیس ۱۴ →

نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ (هود/۱۲۰) باید گفت قرآن مجید، کتاب هدایت و برنامه‌ی زندگی برای انسان‌ها است. نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ ءَأْمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى (کهف/۱۳) و به همین سبب، خداوند در شیوه قصه‌گویی خود بهترین شیوه و روش را پیش گرفته است: نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ... يَوْسُفَ ۙ/۳

سیر ۱۳ →

لذا نمی‌شود، از کنار شیوه داستان‌سرایي قصه‌های قرآن به سادگی گذشت، و راه و روش آن‌ها را نادیده گرفت. به همین علت، در صدد نگارش رساله مستقل شدم، که نام آن نیز به: شیوه قصه‌گویی قرآن کریم، اختصاص یافته است. چند نکته لازم به ذکر است:

۱- به منظور خلاصه کردن عبارات و نیز هماهنگی متن پایان نامه در استفاده از منابع، نقل به معنا و مفهوم شده است، و الفاظ و عبارات نویسنده ذکر نشده است،

لرزیس ۱۲ →

۲- مشخصات منابع در پاورقی به فامیل ، نام ، اسم کتاب ، جلد ، و صفحه اکتفا شده است و سایر مشخصات آن در کتاب نامه آورده شده است.

بررسی ۱۴۰۵

۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

مهمترین ضرورت که انسان در خصوص قرآن کریم احساس می کند، مهجوریت زدایی و غبارگیری از چهره مهجور و غریب قرآن کریم است. پیامبر اسلام (ص) به مهجوریت قرآن کریم توسط امت خود، خیر داده است. و در پیشگاه الهی چنین شکایت و گلایه می کند: وَقَالَ الرَّسُولُ يَرْبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا (فرقان / ۳۰) از آن گذشته ، تحقیق و نگارش در خصوص شیوه قصه گویی قرآن کریم و معرفی راه و روش آن ، بویژه به زبان فارسی سابقه‌ی چندانی ندارد . و با بررسی که در این زمینه انجام گرفته است ، تحقیق و تفحص در این راستا مرحله‌ی ابتدایی خود را طی می کند هر چند که در خصوص نقل قصص و داستان های قرآن کریم ، کتابها و رساله‌های مختلف و چشم‌گیری نوشته شده است ولی پژوهش قرآنی از زاویه شیوه قصه گویی قرآن کریم کم و ناچیز به نظر میرسد . با توجه به اینکه منابع اولیه ما از بابت مطالب در این مورد غنی و مملو است . لذا جا دارد رساله‌های علمی و تحقیقی زیادی در شیوه قصه گویی قرآن کریم نوشته شود .

۱۱ ۵

۲۵

۲- سوال های اصلی و فرعی:

الف) سوال های اصلی:

آیا قرآن کتاب قصه است؟

و یا قرآن کریم به تمام معنی یک کتاب تاریخ است؟

چه عامل سبب شد که قرآن کریم رو به قصه و داستان بیاورد؟

قصه‌های قرآن کریم دارای چه ویژگی های است؟

شیوه قصه گویی قرآن کریم چگونه است؟

قصه‌های قرآن کریم واقعی است یا تمثیلی؟

(ب) سوال‌های فرعی:

با وجود قصه‌های عهدین چه نیازی بود که خداوند دوباره به قصه در قرآن به پردازد؟

آیا قصه‌های عهدین نیاز جامعه انسانی را نمی‌تواند برآورده کند؟

چه فرق است بین راهکردهای شیوه قصه‌گویی قرآن و عهدین است؟

قرآن کریم از داستان‌ها چه اهداف و آثار را دنبال می‌کند؟

اهداف و آثار قصه قرآن کریم فقط دینی و الهی است یا اهداف انسانی و اجتماعی را نیز دنبال می‌کند؟

۲- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های تحقیق از قرار ذیل است:

۱- قرآن کریم کتاب الهی و آسمانی است، که بوسیله وحی توسط جبرئیل بر قلب پاک و نازنین

و معصوم پیامبر اکرم محمد ابن عبد الله (ص) نازل شده است. و در آن هیچگونه سخن باطل و ناحق

و یا تحریف شده راه ندارد.

۲- قرآن کتاب قصه نیست، ولی برای رسیدن به اهداف الهی و انسانی، بهترین استفاده را از قصه

و قصه‌گویی برده است

۳- قرآن کتاب هدایت است نه کتاب تاریخ، قرآن کریم در راستای رشد و هدایت بشر قدم

نهایی را برداشته است، زیرمایه و ریشه قرآن و داستان‌های آن (هدی للناس) است.

۴- هدایت در قالب قصه اوقع فی النفوس است، از آنجا که داستان و حکایت با فطرت انسان

سازگاری دارد، و برای عام و خاص سودمند است، لذا قرآن نیز در راه هدایت جامعه و فرد از

داستانها کمال استفاده را برده است.

۵- قصه‌های قرآن واقعی و حقیقی است، تمثیل، تخیل، اسطوره و تحریف در داستان‌های

قرآن کریم راه نیافته و ندارد، بلکه داستان‌های قرآن عین واقعیت و حقیقت است بر خلاف

داستان‌های عهدین و داستان‌های امروزی.

۶- شیوه قصه‌گویی قرآن کریم از بهترین و ویژگیها و الگوها برخوردار است، یعنی اینکه مجموع قصه‌های قرآن کریم، احسن القصص و در نوع بیان و شیوه قصه‌گویی خود بی نظیر است:

۷- قصه‌های قرآن و عهدین در عرصه هنر و هدایت و پیام‌رسانی. یعنی مقایسه‌ای بین شیوه قصه‌گویی قرآن و عهدین صورت گیرد تا معلوم شود که کدامین بهترین شیوه را در راه رشد و هدایت جامعه و بیان هنری و پیام‌رسانی دارد.

۸- اهداف و آثار قصه‌های قرآن کریم الهی و انسانی است. یعنی قصه‌های قرآن کریم به تمام نیازهای فرد و جامعه نظر دارد و تنها به فکر و چاره‌کار برای مسلمان نیست بلکه نظر به خواسته‌های جوامع بشری دارد زیرا که این کتاب الهی برای تمام جوامع بشری است نه برای یک قشر خاص!

۳- تعریف تحقیق

از این دید که قرآن کریم کتاب هدایت و راهنمای بشر است، نه کتاب قصه و تاریخ، در نقل و بیان داستانهای خود برای رسیدن به هدف از بهترین شیوه قصه و قصه‌گویی بهره برده است، به همین منظور تدبیر، تفکر و بیان شیوه قصه‌گویی قرآن کریم موضوع رساله حاضر است. (مراد تعریف رساله است)

۴- پیشینه تحقیق

همان طوری که در مقدمه گفته شد در خصوص شیوه قصه و قصه‌گویی قرآن کریم، بحث مراحل ابتدایی و بدوی خود را طی می‌کند و از پیشینه تحقیق گسترده‌ای برخوردار نیست. ممکن است تعداد اندکی رساله یا کتاب‌های کوچکی، جدیداً نوشته شده باشد برای پیشینه این موضوع (شیوه قصه‌گویی قرآن کریم) چند تا رساله یا کتاب کافی نیست، هر چند که بحث قصص قرآن یا قصص انبیاء از دیرباز مطرح بوده است و کسی منکر آن نمی‌تواند باشد.

لرگز

بخش اول: کلیات

فصل اول: واژگان کلیدی

۱- شیوه

کلمه (شیوه) به فتح و یا کسر (واو)، به معنای راه و روش، طور و عمل، قاعده و روش مجاز استعمال شده است.^(۱) و به معنای هنر و کمال نیز به کار رفته است.^(۲) همچنین معانی دیگری مانند: جمال، عادت، اسلوب، قانون، فن، طریقه، نوع تفاوت ظاهری میان ارباب و رعیت در پوشیدن لباس،^(۳) آرایش سر و صورت^(۴) سبک و اسلوب هنری برای (شیوه) ذکر شده است.^(۵) به نظر میرسد شیوه به معنای همان راه، روش، اسلوب و طریق است. اما هنگام استعمال بر مصادیق و موارد خود، معناهای متفاوت فوق را خواهد داشت.

۲- قصه

(قَصَّه) بر وزن (فعله) اسم مصدر (قَصَصَ) است.^(۶) که در اصطلاح ادب - عرب - جای مصدر خویش قرار گرفته است.^(۷) و جمع آن (قِصَص) یا (قِصَاص) ^(۸) به کسر قاف ذکر شده است. برای واژه

۱- دهخدا، علی اکبر، لغتنامه، دهخدا ص ۲۲۹

۲- س - تا - ی، برهان قاطع ص ۷۵۲

۳- حسینی دشتی، سید مصطفی، معارف و معاریف ج ۶ (ماده ش و شیوه)

۴- الدسوقی سنا، ابراهیم، المعجم الفارسی الکبیر ج ۲ (حروف س و ک)

۵- انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن ص ۴۶۶۳

۶- راغب، اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن ۶۷۱

۷- ابن منظور، لسان العرب ج ۱۱ ص ۱۹۱

۸- ابن منظور، همان ج ۱۱ ص ۱۹۱

قصه معنای متعدد و متفاوتی در کتب لغت به چشم می خورد، از قبیل: داستان مکتوب و نوشته شده، (۱۰) امر و حدیث، (۱۱) خبر، (۱۲) طرز چیدن و کوتاه کردن، بُرش، داستان و قصه، (۱۳) بیان، (۱۴) خواندن، (۱۵) جناغ سینه، پشم چیده شده، رمان و... (۱۶) آنچه از میان معانی فوق ذکر شده، بدست می آید. این است که لغت شناسان (قصه) را به معنای: نوع روایت و بیان گرفته اند. هر چند که (قصه) به معنای متفاوتی فوق هم به کار رفته است. فعل اصلی (قصه) قَصَّ و یَقْصُّ از ماده (قَصَصَ) (= ق، ص، ض) بروزن فَعَلَ، یُفَعِّلُ مانند: (مَدَّ، یَمُدُّ) است. برای فعل قصه نیز اهل لغت و مجموعه کتب نامه های علوم قرآنی، معانی زیادی را نقل کرده اند، که در این جا فرصت ذکر همه آنها نیست. ولی آنچه که از نظر اکثر لغویان به دست می آید، قَصَّ و یَقْصُّ به معنای: پی جویی، پیروی کردن از کسی و یا چیزی (۱۷) و اتباع اثر است. (۱۸) و نیز واژه (قَصّاً) مصدر باب قَصَّ مثل (قتل) به معنای اثر و تتبع آمده است. (۱۹) و به همین خاطر مجمع البحرین لفظ (قَصَّیْه) را در داستان حضرت موسی (ع) به معنای پی جویی و متابعت خواهر حضرت به دنبال گهواره آن حضرت دانسته است. (۲۰) و نیز کلمه (قَصَصَ) جمع قصه مساوی با مفهوم پی جویی کردن است. (۲۱) پس اصل معنای (قَصَّ یَقْصُّ) به معنای پی جویی است. (۲۲) بنابراین معنای لغوی فعل قصه با معنای اصطلاحی واژه قصه که به معنای پیجویی کردن است، یکی است.

-
- ۹- خلیل جر، فرهنگ لاروس ج ۲ ۱۶۴۳
- ۱۰- ابن منظور، لسان العرب ج ۱۱ ص ۱۹۱
- ۱۱- الجوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه ج ۳، ص ۲۲
- ۱۲- الذبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس ج ۴ ص ۴۳۱
- ۱۳- فرهنگ معاصر ص ۵۴۳
- ۱۴- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن ص ۱۱
- ۱۵- یاحقی، محمد جعفر، فرهنگ نامه قرآن (واژه قصص)
- ۱۶- خلیل جر، فرهنگ لاروس ج ۲ ص ۱۶۴۳
- ۱۷- راغب، اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن ص ۶۷۱
- ۱۸- زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس ج ۴ ص ۴۱۳
- ۱۹- الفیومی، احمد، المصباح المنیر ج ۱- ۲ ص ۵۰۵
- ۲۰- عادل، محمود، مجمع البحرین ص ۵۱۱
- ۲۱- فانی، کامران، و دیگران، فرهنگ موضوعی قرآن مجید ص ۳۰۱
- ۲۲- قریشی، علی اکبر، قاموس قرآن ص ۱۱

۳- واژه قصه در قرآن

در رابطه با واژه قصه (=داستان) یا قصص در قرآن کریم، چندین سؤال مطرح است، قصه در اصطلاح قرآن به چه معناست؟ آیا خصوص کلمه قصه برون فعله در قرآن آمده یا خیر؟ قصه در قرآن کریم از قصص (به فتح قاف) مشتق شده یا از قصص (بکسر قاف)؟ قصص در قرآن جمع است یا مفرد؟ اسم جمع است یا اسم مصدر؟ و کلمات مشابه و مرادف قصه که معنای داستان در آن باشد، کدام است؟ از مجموع سوالات فوق عناوین ذیل بدست می آید: که مفصلاً از آنها بحث می شود.

أ) تعزیف اصطلاحی قصه در قرآن،

ب) مشتقات قصه در قرآن،

ج) کلمات مشابه و مرادف قصه در قرآن،

که طرح و تفصیل بحث به ترتیب عناوین بالا ارائه می شود.

۳- ۱- واژه اصطلاحی قصه در قرآن

با توجه به تعریف لغوی قصه که به معنای پی جویی و متابعت اثر است.^(۱) قصه در اصطلاح قرآن نیز به معنای، پی گرفتن اخبار و سرگذشت گذشتگان مانند پیامبران و امتهای گذشته‌ی شان است^(۲) که قرآن از قصه و داستان آنان به طور عام و از داستان حضرت یوسف (ع) به طور خاص، به (احسن القصص) تعبیر نموده است هرچند که مسئله اختلافی است.^(۳) ناگفته پیداست، که معنای اصطلاحی قصه در قرآن، با معنای لغوی آن در کتب لغت هماهنگی کامل دارد. زیرا قصه در مفهوم اصطلاحی قرآن به معنای پی جویی، پی گیری و دنبال کردن است. اینکه سرگذشت گذشتگان را قصه و یا داستان می گویند به خاطر این است که گوینده یا شنونده در پی تعقیب ماجرا، نتیجه و سرانجام آن است. و آن راپیگیری می کند، تا معلوم شود عاقبت آن به کجا ختم می شود. و کلمه

۲- خالدی، دکتر صلاح، قصص قرآنی ص (مقدمه)

۱- قاموس الغه ص ۲۷۷

۳- یوسف / ۳